

Komunikat Londyński

W kierunku Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego: odpowiedź na wyzwania w zglobalizowanym świecie

1. Wprowadzenie

1.1 My, Ministrowie odpowiedzialni za szkolnictwo wyższe w krajach uczestniczących w Procesie Bolońskim, zebraliśmy się w Londynie, aby ocenić postęp osiągnięty od czasu naszego spotkania w Bergen w 2005 r.

1.2 Na podstawie uzgodnionych przez nas kryteriów członkostwa krajów, z zadowoleniem przyjmujemy do grona uczestników Procesu Bolońskiego Republikę Czarnogóry.

1.3 Zmiany, jakie zaszły w ciągu ostatnich dwóch lat, przybliżyły nas znacznie do urzeczywistnienia idei Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego (EOSW). Korzystając z bogactwa i różnorodności naszego europejskiego dziedzictwa kulturowego, tworzymy EOSW oparty na zasadach autonomii uczelni, wolności akademickiej, równości szans i demokracji, który ułatwi mobilność, zwiększy zatrudnialność oraz wzmocni atrakcyjność i konkurencyjność Europy. Patrząc w przyszłość, mamy świadomość tego, że w zmieniającym się świecie konieczne będzie ciągłe dostosowywanie naszych systemów szkolnictwa wyższego, aby zagwarantować, że EOSW utrzyma swą konkurencyjność i będzie w stanie skutecznie reagować na wyzwania globalizacji. W krótkim odcinku czasu, zdajemy sobie sprawę z tego, że wdrażanie reform bolońskich jest poważnym zadaniem, i doceniamy ciągłe wsparcie oraz zaangażowanie wszystkich uczestniczących w procesie partnerów. Z zadowoleniem odnotowujemy wkład grup roboczych i seminariów w działania na rzecz dalszych postępów. Zgadza się kontynuować współpracę na zasadach partnerstwa, pomagając sobie wzajemnie w naszych staraniach i promując wymianę dobrych praktyk.

1.4 Potwierdzamy swą wolę zwiększania kompatybilności i porównywalności naszych systemów szkolnictwa wyższego, przy równoczesnym poszanowaniu ich różnorodności. Mamy świadomość istotnego wpływu, jaki uczelnie – będące tradycyjnie ośrodkami kształcenia, badań, twórczej działalności i przekazywania wiedzy – wywierają na rozwój naszych społeczeństw, jak również ich kluczowej roli w definiowaniu i przekazywaniu wartości, które stanowią fundament naszych społeczeństw. Dążymy do zagwarantowania tego, aby nasze uczelnie posiadały niezbędne środki do dalszego wypełniania pełnego wachlarza swych zadań. Do tych zadań należy: przygotowywanie studentów do życia jako aktywnych obywateli w demokratycznym społeczeństwie, przygotowywanie studentów do przyszłej pracy zawodowej i umożliwianie im rozwoju indywidualnego, tworzenie i utrzymywanie bazy zaawansowanej wiedzy oraz stymulowanie badań i innowacji.

1.5 W związku z tym zwracamy uwagę na to, jak istotne znaczenie mają silne uczelnie, które są różnorodne, odpowiednio finansowane, autonomiczne i odpowiedzialne w działaniu. W całym EOSW należy respektować i upowszechniać zasady niedyskryminacji i równego dostępu. Zobowiązujemy się dbać o przestrzeganie tych zasad i zagwarantować, że ani studenci, ani pracownicy nie będą przedmiotem dyskryminacji w żadnej formie.

2. Postęp w kierunku EOSW

2.1 Nasz raport na temat oceny postępu prac, jak również raport EUA (Europejskiego Stowarzyszenia Uniwersyteckiego) pt. „Trendy V”, raport ESIB (Krajowych Związków Studentów Europy) pt. „Bolonia oczami studentów” i publikacja Eurydice z serii Focus pt. „Struktura

szkolnictwa wyższego w Europie”, potwierdzają, że w ciągu ostatnich dwóch lat osiągnięto generalnie znaczny postęp. Coraz powszechniej dostrzega się, że znaczącym efektem Procesu Bolońskiego będzie zwrot w kierunku kształcenia opartego na podmiotowości studenta i odchodzenie od kształcenia kierowanego przez nauczyciela. Będziemy nadal wspierać te istotne zmiany.

Mobilność

2.2 Mobilność pracowników, studentów i absolwentów stanowi jeden z zasadniczych elementów Procesu Bolońskiego, tworząc możliwości rozwoju indywidualnego, przyczyniając się do rozszerzenia współpracy międzynarodowej między indywidualnymi osobami i uczelniami oraz podnoszenia jakości kształcenia w uczelniach i badań, a także nadając wymiarowi europejskiemu konkretną treść.

2.3 Od 1999 r. osiągnięto pewien postęp, ale pozostało jeszcze wiele wyzwań. Wśród przeszkód utrudniających mobilność istotne miejsce zajmują kwestie dotyczące imigracji, uznawalności, niewystarczających zachęt finansowych i nieelastycznych rozwiązań emerytalnych. Mamy świadomość tego, że obowiązek wprowadzenia ułatwień w wydawaniu, zależnie od sytuacji, wiz oraz zezwoleń na pobyt i pracę spoczywa na rządach poszczególnych krajów. W przypadku gdy rozwiązania w tym zakresie wykraczają poza nasze kompetencje jako ministrów ds. szkolnictwa wyższego, zobowiązujemy się działać w ramach naszych rządów na rzecz zdecydowanej poprawy sytuacji w tej dziedzinie. Na szczeblu krajowym będziemy podejmować działania w celu pełnego wdrożenia uzgodnionych narzędzi i procedur uznawalności oraz rozważać rozwiązania służące dalszemu uatrakcyjnianiu mobilności zarówno dla pracowników, jak i studentów. Obejmuje to m.in. działania zachęcające do znacznego zwiększenia liczby wspólnych programów studiów i tworzenia elastycznych programów nauczania, jak również nakłanianie naszych uczelni do brania na siebie większej odpowiedzialności za mobilność pracowników i studentów, przy zapewnieniu bardziej zrównoważonego udziału różnych krajów z całego EOSW.

Struktura studiów

2.4 Na szczeblu krajowym i uczelnianym obserwuje się znaczny postęp w kierunku naszego celu, jakim jest stworzenie EOSW opartego na systemie studiów trzystopniowych. Znacząco wzrosła liczba studentów na studiach I i II stopnia i zredukowane zostały bariery strukturalne między poszczególnymi stopniami studiów. Rozszerzona została również oferta studiów doktoranckich prowadzonych w formie zorganizowanych programów. Podkreślamy, jak istotne znaczenie ma reforma programów nauczania, dzięki której przyznawane kwalifikacje są lepiej dostosowane zarówno do potrzeb rynku pracy, jak i do wymogów dalszych studiów. W przyszłości działania powinny koncentrować się na likwidowaniu barier utrudniających dostęp i progresję między poszczególnymi stopniami studiów oraz właściwym wdrażaniu systemu ECTS opartego na efektach kształcenia i nakładzie pracy studenta. Zwracamy uwagę, że istotną sprawą jest zwiększenie zatrudnialności absolwentów, odnotowując równocześnie, że kwestia zbierania danych na ten temat wymaga dalszych prac.

Uznawalność

2.5 Sprawiedliwe uznawanie kwalifikacji uzyskiwanych w szkolnictwie wyższym, okresów studiów i dotychczasowego kształcenia, włącznie z uznawaniem kształcenia pozaformalnego i nieformalnego, stanowi zasadniczy komponent EOSW – zarówno wewnątrz, jak i w kontekście globalnym. Czytelne i porównywalne tytuły zawodowe/stopnie i łatwo dostępne informacje o systemach edukacji i strukturach kwalifikacji stanowią wstępny warunek mobilności obywateli, a równocześnie gwarancję utrzymania atrakcyjności i konkurencyjności EOSW. Wyrażając zadowolenie z faktu, iż Konwencję Rady Europy/UNESCO o uznawaniu kwalifikacji związanych z uzyskaniem wyższego wykształcenia w regionie Europy (Konwencję Lizbońską) ratyfikowało dotychczas 38 krajów uczestniczących w Procesie Bolońskim, włącznie z Czarnogórą, nakładamy

jednocześnie pozostałe uczestniczące kraje, aby potraktowały ratyfikację tej konwencji jako sprawę priorytetową.

2.6 Odnotowano postęp we wdrażaniu Konwencji Lizbońskiej, ECTS i suplementów do dyplomu, ale należy zadbać o większą spójność szeregu podejść do uznawalności stosowanych na szczeblu krajowym i uczelnianym. W związku z tym, w celu ulepszenia praktyk w zakresie uznawalności, zwracamy się z prośbą do Grupy Wdrożeniowej (*Bologna Follow-up Group, BFUG*) o zlecenie sieciom ERIC/NARIC zadania przeanalizowania naszych krajowych planów działań i upowszechniania dobrych praktyk.

Struktury kwalifikacji

2.7 Struktury kwalifikacji stanowią istotne instrumenty służące zapewnianiu porównywalności i przejrzystości w obrębie EOSW oraz ułatwiające przemieszczanie się uczących się osób w obrębie systemów szkolnictwa wyższego, jak również pomiędzy nimi. Powinny one również pomóc uczelniom w opracowywaniu modułów i programów studiów opartych na efektach kształcenia i punktach zaliczeniowych oraz doprowadzić do poprawy uznawalności kwalifikacji, jak również wszystkich form dotychczasowego kształcenia.

2.8 Zauważamy, że podjęte zostały pewne wstępne kroki w kierunku wdrożenia krajowych struktur kwalifikacji, ale niezbędne są znacznie bardziej intensywne działania. Zobowiązujemy się do pełnego wdrożenia takich krajowych struktur kwalifikacji, wraz z odpowiednim potwierdzeniem ich zgodności z kompleksową ramową strukturą kwalifikacji EOSW, do 2010 r. Mając świadomość tego, że jest to ambitne zadanie, zwracamy się z prośbą do Rady Europy o wspieranie wymiany doświadczeń w zakresie opracowywania krajowych struktur kwalifikacji. Zwracamy uwagę, że struktury kwalifikacji powinny zostać opracowane w taki sposób, aby sprzyjały większej mobilności studentów i nauczycieli oraz przyczyniały się do zwiększenia zatrudnialności.

2.9 Jesteśmy zadowoleni z faktu, że krajowe struktury kwalifikacji, które są zgodne z kompleksową ramową strukturą kwalifikacji EOSW, będą również zgodne z przedstawionym przez Komisję Europejską projektem europejskiej struktury kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie.

2.10 Kompleksową ramową strukturę kwalifikacji EOSW, której kształt uzgodniliśmy w Bergen, uznajemy za centralny element w promocji europejskiego szkolnictwa wyższego w kontekście globalnym.

Uczenie się przez całe życie

2.11 Z raportu na temat oceny postępu prac wynika, że w większości krajów istnieją pewne elementy elastycznego kształcenia, ale bardziej systematyczne prace nad tworzeniem elastycznych ścieżek kształcenia, które wspierałyby uczenie się przez całe życie, są na wczesnym etapie. W związku z tym zwracamy się z prośbą do Grupy Wdrożeniowej o rozszerzenie działań służących wymianie dobrych praktyk i podjęcie prac zmierzających do wspólnego rozumienia roli szkolnictwa wyższego w uczeniu się przez całe życie. Jedynie w odniesieniu do niewielkiej liczby krajów EOSW można stwierdzić, że funkcjonują tam dobrze rozwinięte mechanizmy uznawania dotychczasowego kształcenia w celu zapewnienia dostępu i przyznania punktów zaliczeniowych. Zwracamy się również do Grupy Wdrożeniowej z prośbą o przygotowanie, we współpracy z siecią ENIC/NARIC, propozycji służących poprawie uznawalności dotychczasowego kształcenia.

Zapewnianie jakości i Europejski Rejestr Agencji ds. Zapewniania Jakości

2.12 Potężnym motorem zmian w dziedzinie zapewniania jakości stały się przyjęte w Bergen „Standardy i wskazówki dotyczące zapewniania jakości kształcenia w EOSW”. Wszystkie kraje rozpoczęły ich wdrażanie, a w niektórych osiągnięto znaczny postęp. W szczególności, mechanizmy zewnętrznego zapewniania jakości są obecnie znacznie lepiej rozwinięte niż wcześniej. Od roku 2005 zwiększył się udział studentów na wszystkich poziomach, choć sytuacja nadal wymaga poprawy. W związku z tym, że odpowiedzialność za jakość spoczywa głównie na uczelniach, powinny one nadal rozwijać swe systemy zapewniania jakości. Stwierdzamy, że

osiągnięto postęp w zakresie wzajemnego uznawania decyzji dotyczących akredytacji i zapewniania jakości, i zachęcamy agencje ds. zapewniania jakości do ciągłej współpracy.

2.13 Pierwsze Europejskie Forum nt. Zapewniania Jakości (*European Quality Assurance Forum*), zorganizowane w 2006 r. przez Grupę E4, tj. EUA (Europejskie Stowarzyszenie Uniwersyteckie), ENQA (Europejskie Stowarzyszenie na rzecz Jakości Kształcenia), EURASHE (Europejskie Stowarzyszenie Instytucji Szkolnictwa Wyższego) i ESIB (Krajowe Związki Studentów Europy), stworzyło możliwość przedyskutowania zmian zachodzących w dziedzinie zapewniania jakości w Europie. Zachęcamy te cztery organizacje do corocznego organizowania Europejskich Forów nt. Zapewniania Jakości, aby ułatwić wymianę dobrych praktyk i zagwarantować dalsze podnoszenie jakości w EOSW.

2.14 Składamy podziękowania Grupie E4 za podjęcie, zgodnie z naszą prośbą, dalszych prac nad praktycznymi aspektami tworzenia Europejskiego Rejestru Agencji ds. Zapewniania Jakości w Szkolnictwie Wyższym (*Register of European Higher Education Quality Assurance Agencies*). Rejestr ten ma umożliwić wszystkim zainteresowanym środowiskom oraz ogółowi społeczeństwa otwarty dostęp do obiektywnych informacji o godnych zaufania agencjach ds. zapewniania jakości, które działają zgodnie ze „Standardami i wskazówkami dotyczącymi zapewniania jakości kształcenia w EOSW”. W ten sposób zwiększy on zaufanie do szkolnictwa wyższego w EOSW i poza jego granicami, a także ułatwi wzajemne uznawanie decyzji dotyczących zapewniania jakości i akredytacji. Z zadowoleniem przyjmujemy ustanowienie przez Grupę E4, działającą w ramach partnerskiej współpracy, rejestru opartego na zaproponowanym przez nią modelu funkcjonowania. Rejestr będzie funkcjonował na zasadzie dobrowolności, samofinansowania, niezależności i przejrzystości. Wnioski o wpisanie do rejestru powinny być oceniane na podstawie daleko idącej zgodności ze „Standardami i wskazówkami”, potwierdzonej w drodze niezależnej oceny, która została zatwierdzona przez władze krajowe, jeśli tego rodzaju zatwierdzenie jest wymagane przez te władze. Zwracamy się z prośbą do Grupy E4 o regularne składanie nam raportów z postępu prac za pośrednictwem Grupy Wdrożeniowej oraz zadbanie o to, aby po dwóch latach funkcjonowania rejestr został poddany ocenie zewnętrznej, z uwzględnieniem opinii wszystkich zainteresowanych środowisk.

Doktoranci

2.15 Istotnym celem pozostaje ściślejsze zbliżenie EOSW z Europejskim Obszarem Badań. Mamy świadomość tego, jak istotne znaczenie ma tworzenie i utrzymywanie różnorodnej oferty studiów doktoranckich powiązanych z kompleksową ramową strukturą kwalifikacji EOSW, a jednocześnie unikanie nadmiernie rozbudowanych uregulowań w tym zakresie. Równocześnie zdajemy sobie sprawę z tego, że rozszerzenie oferty studiów III stopnia i poprawa sytuacji młodych pracowników naukowych, jeśli chodzi o ich status, perspektywy kariery zawodowej i finansowanie, stanowią niezbędny warunek osiągnięcia tych celów Europy, które dotyczą wzmocnienia potencjału badawczego oraz podniesienia jakości i konkurencyjności europejskiego szkolnictwa wyższego.

2.16 W związku z tym zachęcamy nasze uczelnie, aby podjęły bardziej intensywne działania w celu umocowania studiów doktoranckich w uczelnianych strategiach i polityce oraz stworzenia odpowiednich ścieżek i możliwości kariery zawodowej doktorantom i młodym pracownikom naukowym.

2.17 Zachęcamy EUA (Europejskie Stowarzyszenie Uniwersyteckie) do dalszego wspierania wymiany doświadczeń między uczelniami na temat szeregu innowacyjnych programów studiów doktoranckich, które powstają w całej Europie, a także innych zagadnień o niezwykle istotnym znaczeniu, jak np. przejrzyste mechanizmy dostępu, procedury nadzoru i oceny, rozwijanie umiejętności ponaddziedzinowych i sposoby zwiększania zatrudnialności. Będziemy starali się stworzyć odpowiednie warunki sprzyjające szerszej wymianie informacji o finansowaniu i innych kwestiach między naszymi rządami i z innymi organami zajmującymi się finansowaniem nauki.

Wymiar społeczny

2.18 Szkolnictwo wyższe powinno odgrywać znaczącą rolę w budowaniu spójności społecznej, zmniejszaniu nierówności i podnoszeniu poziomu wiedzy, umiejętności i kompetencji społeczeństwa. W związku z tym polityka powinna być ukierunkowana na maksymalizowanie potencjału jednostek pod kątem ich rozwoju indywidualnego i ich wkładu w nieustannie rozwijające się i demokratyczne społeczeństwo oparte na wiedzy. Podzielamy aspiracje społeczne dotyczącego tego, że ogół studentów podejmujących, odbywających i kończących studia na wszystkich poziomach powinien odzwierciedlać różnorodność naszych populacji. Potwierdzamy, że istotną sprawą jest to, aby studenci mogli kończyć studia bez przeszkód związanych z ich pochodzeniem społecznym i sytuacją materialną. Kontynuujemy zatem nasze starania o zapewnienie studentom odpowiedniej opieki, pomocy i świadczeń, stworzenie bardziej elastycznych ścieżek kształcenia prowadzących do studiów wyższych i w obrębie samego szkolnictwa wyższego oraz rozszerzenie uczestnictwa na wszystkich poziomach zgodnie z zasadą równości szans.

Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego w kontekście globalnym

2.19 Jesteśmy zadowoleni z faktu, że w wielu częściach świata reformy bolońskie spotkały się z dużym zainteresowaniem i skłoniły partnerów europejskich i zagranicznych do dyskusji o szeregu różnych kwestii. Są to m.in. kwestie uznawania kwalifikacji, korzyści ze współpracy opartej na partnerstwie, wzajemnego zaufania i zrozumienia oraz wartości leżących u podłoża Procesu Bolońskiego. Odnotowujemy również, że w niektórych krajach w innych częściach świata podejmuje się działania w celu zbliżenia ich systemów szkolnictwa wyższego do założeń bolońskich.

2.20 Przyjmujemy strategię „Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego w środowisku globalnym” i będziemy prowadzić prace w następujących zasadniczych obszarach polityki: poprawa informacji o EOSW i działania na rzecz jego atrakcyjności i konkurencyjności, wzmacnianie współpracy opartej na partnerstwie, intensyfikowanie dialogu na temat polityki oraz poprawa uznawalności. Prace te powinny być usytuowane w kontekście opracowanych przez OECD/UNESCO „Wytycznych w sprawie zapewniania jakości w kształceniu ponad granicami na poziomie szkolnictwa wyższego”.

3. Priorytety na rok 2009

3.1 Postanawiamy skoncentrować się w ciągu najbliższych dwóch lat na dokończeniu działań w ramach uzgodnionych kierunków, obejmujących m.in. aktualnie priorytetowe kwestie systemu studiów trzystopniowych, zapewniania jakości oraz uznawania dyplomów i okresów studiów. W szczególności skupimy się na poniższych obszarach działań.

Mobilność

3.2 W krajowych raportach przygotowywanych na rok 2009 przedstawimy działania podjęte na szczeblu krajowym w celu promowania mobilności studentów i pracowników, włącznie z mechanizmami przyszłej oceny. Skoncentrujemy się na najważniejszych krajowych zadaniach, wymienionych w punkcie 2.3 wyżej. Postanawiamy również stworzyć sieć krajowych ekspertów, która ma służyć wymianie informacji oraz ułatwić wskazanie i likwidowanie przeszkód utrudniających „przenoszenie” stypendiów i kredytów.

Wymiar społeczny

3.3 W raportach przedstawimy również nasze krajowe strategie i polityki dotyczące wymiaru społecznego, w tym m.in. plany działań i mechanizmy oceny ich efektywności. Do udziału w tych pracach na szczeblu krajowym i wspierania tych prac zaprosimy wszystkie zainteresowane środowiska.

Zbieranie danych

3.4 Mamy świadomość tego, że należy zwiększyć dostępność danych dotyczących zarówno mobilności, jak i wymiaru społecznego we wszystkich krajach uczestniczących w Procesie Bolońskim. W związku z tym zwracamy się do Komisji Europejskiej (Eurostat) z prośbą o to, aby we współpracy z Eurostudent opracowała porównywalne i rzetelne wskaźniki i dane do mierzenia postępów w kierunku ogólnego celu dotyczącego wymiaru społecznego oraz mobilności studentów i pracowników we wszystkich krajach bolońskich. Dane w tej dziedzinie powinny obejmować kwestie równych warunków uczestnictwa w szkolnictwie wyższym oraz zatrudnialności absolwentów. Zadanie to powinno być realizowane we współpracy z Grupą Wdrożeniową, a raport powinien zostać przedłożony podczas konferencji ministrów w 2009 r.

Zatrudnialność

3.5 W związku z wprowadzaniem systemu studiów trzystopniowych zwracamy się do Grupy Wdrożeniowej z prośbą o bardziej szczegółowe przeanalizowanie możliwych sposobów poprawy zatrudnialności w odniesieniu do każdego z tych stopni studiów i w kontekście uczenia się przez całe życie. Oznacza to, że wszystkie zainteresowane środowiska będą miały do wykonania pewne zadania. Rządy i uczelnie będą musiały prowadzić szerszy dialog z pracodawcami i innymi zainteresowanymi środowiskami na temat przesłanek realizowanych przez nie reform. W ramach naszych rządów będziemy podejmować odpowiednie działania, aby zapewnić pełną zgodność struktury zatrudnienia i szczebli awansu zawodowego w służbach publicznych z nowym systemem studiów. Zachęcamy uczelnie do dalszego rozwijania partnerskich przedsięwzięć i współpracy z pracodawcami w ramach aktualnej reformy programów nauczania opartej na efektach kształcenia.

Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego w kontekście globalnym

3.6 Zwracamy się z prośbą do Grupy Wdrożeniowej o złożenie nam do 2009 r. raportu w sprawie całościowych zmian w tej dziedzinie na szczeblu europejskim, krajowym i uczelnianym. W tym obszarze wszystkie zainteresowane środowiska mają do wykonania pewne zadania zgodnie z zakresem swej odpowiedzialności. W raporcie na temat wdrażania strategii dotyczącej EOSW w kontekście globalnym Grupa Wdrożeniowa powinna w szczególności uwzględnić dwa priorytety. Pierwszy priorytet dotyczy poprawy dostępnej informacji na temat EOSW poprzez stworzenie strony internetowej Sekretariatu Procesu Bolońskiego i wykorzystanie opracowanego przez EUA (Europejskie Stowarzyszenie Uniwersyteckie) „Podręcznika Bolońskiego”, a drugi – poprawy uznawalności. Wzywamy uczelnie, ośrodki ENIC/NARIC i inne właściwe organy zajmujące się uznawalnością w obrębie EOSW, żeby podchodziły do oceny kwalifikacji z innych części świata z taką samą otwartością, jakiej oczekiwałyby w przypadku oceny kwalifikacji europejskich dokonywanej gdzie indziej, oraz podejmowały decyzje w sprawach uznawalności zgodnie z zasadami Konwencji Lizbońskiej.

Ocena postępu prac

3.7 Zwracamy się do Grupy Wdrożeniowej z prośbą o kontynuowanie oceny postępu prac, na podstawie raportów krajowych, w celu przedstawienia jej wyników podczas konferencji ministrów w 2009 r. W ramach całościowej oceny postępu prac oczekujemy dalszego rozszerzenia analizy jakościowej, w szczególności w odniesieniu do mobilności, Procesu Bolońskiego w kontekście globalnym i wymiaru społecznego. Ocena postępu prac powinna nadal obejmować kwestie systemu studiów i zatrudnialności absolwentów, uznawania dyplomów i okresów studiów oraz wdrażania wszystkich aspektów zapewniania jakości zgodnie ze „Standardami i wskazówkami”. Mając na uwadze wprowadzanie modelu kształcenia opartego w większym stopniu na podmiotowości studenta i efektach kształcenia, następna runda oceny powinna również uwzględniać w sposób zintegrowany krajowe struktury kwalifikacji, efekty kształcenia i punkty zaliczeniowe, uczenie się przez całe życie oraz uznawanie dotychczasowego kształcenia.

4. Perspektywy do 2010 r. i na kolejne lata

4.1 W związku z tym, że EOSW będzie nadal rozwijać się i odpowiadać na wyzwania globalizacji, przewidujemy, że współpraca będzie również potrzebna po roku 2010.

4.2. Jesteśmy zdecydowani wykorzystać rok 2010, który będzie oznaczać przejście z Procesu Bolońskiego do EOSW, jako okazję do potwierdzenia naszego zaangażowania na rzecz szkolnictwa wyższego jako kluczowego elementu w budowaniu zdolnych do trwałego rozwoju społeczeństw zarówno na szczeblu krajowym, jak i europejskim. Rok 2010 będzie stanowić dla nas okazję do przeformułowania wizji, która skłoniła nas do uruchomienia Procesu Bolońskiego w 1999 r., i opracowania koncepcji EOSW, którego fundament stanowią wartości i wizje wykraczające poza kwestie struktur i narzędzi. Zobowiązujemy się zadbać o to, aby rok 2010 stanowił okazję do przedstawienia naszych systemów szkolnictwa wyższego na takie tory, które pozwolą spojrzeć poza doraźne kwestie i przygotować uczelnie do podejmowania wyzwań decydujących o naszej przyszłości.

4.3 Zwracamy się do całej Grupy Wdrożeniowej z prośbą o dalszą analizę możliwych kierunków rozwoju EOSW po roku 2010 i przedstawienie raportu na ten temat podczas następnego spotkania ministrów w 2009 r. Raport powinien zawierać propozycje dotyczące odpowiednich struktur pomocniczych, z uwzględnieniem tego, że aktualne nieformalne mechanizmy współpracy funkcjonują dobrze i doprowadziły do bezprecedensowych zmian.

4.4 Przyjmując za podstawę poprzednie raporty na temat oceny postępu prac, raporty z serii „Trendy” i raport „Bolonia oczami studentów”, zwracamy się do Grupy Wdrożeniowej z prośbą o rozważenie możliwości przygotowania do 2010 r., we współpracy z członkami pełniącymi rolę doradcą, raportu obejmującego niezależną ocenę, który przedstawiałby całościową ocenę zmian dokonanych w ramach Procesu Bolońskiego w całym EOSW od 1999 r.

4.5 Decyzję co do charakteru, treści i miejsca spotkania ministrów w 2010 r. pozostawiamy Grupie Wdrożeniowej, przy czym decyzja ta powinna zostać podjęta w ciągu pierwszej połowy 2008 r.

4.6 Nasze następne spotkanie, którego gospodarzami będą kraje Beneluksu, odbędzie się w Leuven/Louvain-la-Neuve w dniach 28-29 kwietnia 2009 r.